

**Broszura informacyjna
dla prokuratorów
zainteresowanych
problematyką
przestrzegania i ochrony
praw proceduralnych
wynikających z dyrektyw
2012/13/UE (prawo do
informacji), 2013/48/
UE (prawo dostępu
do adwokata) oraz
2016/1919/UE (prawo do
pomocy prawnej).**

Spis treści

Cel broszury	03
Przegląd dyrektyw	04
Rola prokuratorów w zapewnianiu praw proceduralnych na etapie postępowania przygotowawczego	09
1.1. Prawo do informacji, dostępu do adwokata i pomocy prawnej	09
1.2. Dobre praktyki i zalecenia	11
Projekt FULL-PROOF	13

CEL BROSZURY

Niniejsza broszura ma na celu wsparcie prokuratorów w ich codziennych kontaktach z osobami podejrzanymi i oskarżonymi. Zawiera ona jasne i przystępne informacje oraz sugestie oparte na sprawdzonych dobrych praktykach, które mają pomóc prokuratorom w ochronie praw zapisanych w dyrektywach 2012/13/UE (prawo do informacji), 2013/48/UE (prawo dostępu do adwokata) i 2016/1919/UE (prawo do pomocy prawnej).

Broszura powstała w oparciu o założenie, że dostęp do jasnych, przystępnych i praktycznych informacji może wspierać przestrzeganie praw ustanowionych w tych dyrektywach Unii Europejskiej (UE).

Dyrektywy te stanowią część przyjętej w 2009 r. „**mapy drogowej dotyczącej praw proceduralnych**”, której celem jest wzmocnienie praw proceduralnych osób podejrzanych i oskarżonych w postępowaniu karnym. Obejmuje ona również **prawo do tłumaczenia ustnego i pisemnego, domniemanie niewinności i prawo do obecności na rozprawie**, a także **gwarancje proceduralne dla dzieci będących osobami podejrzanymi lub oskarżonymi**. Plan działania został włączony do programu sztokholmskiego UE, w ramach którego Rada Europejska podkreśliła, że ochrona praw osób podejrzanych i oskarżonych jest podstawową wartością Unii i ma zasadnicze znaczenie dla utrzymania wzajemnego zaufania między państwami członkowskimi.

PRZEGLĄD DYREKTYW

Dyrektywa 2012/13/UE w sprawie **prawa do informacji** w postępowaniu karnym ustanawia minimalne zasady zapewniające, aby osoby podejrzane i oskarżone były niezwłocznie informowani o (i) swoich prawach proceduralnych, (ii) powodach aresztowania lub oskarżenia oraz (iii) miały dostęp do akt sprawy w całej UE.

W odniesieniu do praw proceduralnych osoby te powinny otrzymać niezwłoczną informację dotyczącą co najmniej następujących kwestii:

- ✓ Dostęp do adwokata
- ✓ Prawo do bezpłatnej pomocy prawnej
- ✓ Prawo do informacji o zarzutach
- ✓ Prawo do tłumaczenia ustnego i pisemnego
- ✓ Prawo do milczenia

Ponadto w przypadku aresztowania lub zatrzymania **podejrzany lub oskarżony należy przekazać pisemną informację o przysługujących im prawach, sformułowaną w jasnym i prostym języku**. Osoby te muszą mieć możliwość zapoznania się z tą informacją i zachowania jej w swoim posiadaniu. Informacja ta musi zawierać, oprócz wyżej wymienionych praw, następujące informacje:

- ✓ Prawo dostępu do materiałów sprawy;
- ✓ Prawo do poinformowania władz konsularnych i jednej osoby;
- ✓ Prawo do pilnej pomocy medycznej;
- ✓ Maksymalną liczbę godzin lub dni, przez które podejrzani lub oskarżeni mogą być pozbawieni wolności przed postawieniem ich przed organem sądowym.

Wzory pism informujących o prawach w postępowaniu karnym i w postępowaniu w sprawie europejskiego nakazu aresztowania (ENA) znajdują się odpowiednio w załącznikach 1 i 2 do [dyrektywy](#).

Podejrzani i oskarżeni muszą również otrzymać wystarczająco szczegółowe informacje o czynie przestępczym, o który są podejrzani lub oskarżeni, aby mogli skutecznie korzystać z prawa do obrony i zapewnić rzetelność postępowania. Należy im również wskazać przyczyny aresztowania lub zatrzymania, w tym konkretne przestępstwo, którego dotyczy postępowanie.

Dostęp do dokumentów i dowodów – zarówno dla osoby podejrzanej lub oskarżonej, jak i jej adwokata – jest niezbędny do zakwestionowania legalności aresztowania lub zatrzymania oraz do wszelkich dowodów rzeczowych (w tym dowodów uniewinniających) znajdujących się w posiadaniu organów.

Bardziej szczegółowy opis znajduje się w zestawie narzędzi Fair Trials dotyczącym dyrektywy w sprawie prawa do informacji, dostępnym [tutaj](#). Krótkie omówienie głównych punktów dyrektywy 2012/13/UE można znaleźć w raportach Agencji Praw Podstawowych Unii Europejskiej (FRA) „[Prawa w praktyce: dostęp do adwokata i prawa proceduralne w postępowaniach karnych i postępowaniach dotyczących europejskiego nakazu aresztowania](#)” oraz „[Prawa osób podejrzanych i oskarżonych w UE: tłumaczenia pisemne, tłumaczenia ustne i informacje](#)”, które zawierają sekcje poświęcone prawu do informacji. Przegląd norm, wyzwań regionalnych i przykładów dobrych praktyk znajduje się również w raporcie projektu UE „Od prawa do praktyki: wzmocnienie praw proceduralnych w areszcie policyjnym (ProRPC)”, który jest również dostępny [tutaj](#).

Dyrektywa 2013/48/UE w sprawie **prawa dostępu do adwokata** określa podstawowe wymogi dotyczące praw osób podejrzanych i oskarżonych w postępowaniu karnym oraz w sprawach dotyczących europejskiego nakazu aresztowania. Ma ona zastosowanie od momentu, w którym osoba zostaje poinformowana przez organy, że jest podejrzana lub oskarżona o popełnienie przestępstwa, aż do zakończenia postępowania karnego.

Dyrektywa ta opiera się w dużej mierze na zasadach i standardach ustanowionych w orzecznictwie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, np. w [sprawie Salduz przeciwko Turcji \(2008\)](#), zgodnie z którym dostęp do adwokata od momentu pierwszego przesłuchania policyjnego jest podstawowym wymogiem rzetelnego procesu sądowego, a ograniczenia tego prawa nieodwracalnie naruszają prawa obrony.

W art. 3 ust. 2 określono, że osoby oskarżone lub podejrzane mają prawo do dostępu do adwokata bez zbędnej zwłoki, od najwcześniejszego z następujących momentów:

Przed przesłuchaniem przez policję, inny organ ścigania lub sąd

W momencie przeprowadzania przez organy określonych czynności dochodzeniowych lub gromadzenia dowodów

Po pozbawieniu wolności

Gdy osoba została wezwana do stawienia się przed sądem

Ponadto należy zapewnić poufność komunikacji z obrońcą, jego skuteczny udział w przesłuchaniu oraz obecność podczas kluczowych czynności dochodzeniowych. Dyrektywa wymaga również, aby w przypadku zmiany statusu osoby z świadka na podejrzanego, przesłuchanie zostało natychmiast przerwane, a osoba ta została poinformowana o przysługujących jej prawach, w tym o prawie do adwokata. W przypadku postępowania w sprawie europejskiego nakazu aresztowania dyrektywa zapewnia dostęp do adwokata w państwie wykonującym nakaz oraz możliwość wyznaczenia adwokata w państwie wydającym nakaz.

W wyjątkowych okolicznościach dopuszczalne są pewne tymczasowe ograniczenia, w szczególności gdy istnieje „pilna potrzeba zapobieżenia poważnym negatywnym konsekwencjom dla życia, wolności lub integralności fizycznej w danej sprawie” dla rzeczywistych lub potencjalnych ofiar.

Dyrektywa zezwala również podejrzany lub oskarżony na zrzeczenie się prawa do dostępu do adwokata, pod warunkiem że zrzeczenie się tego prawa jest dobrowolne, świadome, jednoznaczne i może zostać cofnięte w dowolnym momencie.

Bardziej szczegółowe wyjaśnienie i zwięzły przegląd głównych przepisów można znaleźć w następujących materiałach: sprawozdanie FRA „[Prawa w praktyce: dostęp do adwokata i prawa proceduralne w postępowaniu karnym i postępowaniu w sprawie europejskiego nakazu aresztowania](#)” oraz [zestaw narzędzi Fair Trials dotyczący dyrektywy w sprawie dostępu do adwokata](#).

Dyrektywa 2016/1919/UE w sprawie **prawa do pomocy prawnej** ustanawia wspólne minimalne standardy dostępu do pomocy prawnej finansowanej przez państwo dla podejrzanych, oskarżonych i osób poszukiwanych w postępowaniach dotyczących europejskiego nakazu aresztowania. Jej celem jest zapewnienie równego dostępu do wymiaru sprawiedliwości oraz ochrona prawa do rzetelnego procesu sądowego.

Niniejsza dyrektywa jest ściśle powiązana z dyrektywą w sprawie prawa dostępu do adwokata i ma na celu zagwarantowanie tego samego prawa poprzez finansowanie ze środków publicznych, tj. finansowanie pomocy adwokata przez państwo, umożliwiając w ten sposób wykonywanie prawa dostępu do adwokata i zapewniając jego skuteczność.

Ma zastosowanie do osób podejrzanych lub oskarżonych w postępowaniu karnym, które korzystają z prawa dostępu do adwokata zgodnie z odpowiednią dyrektywą i spełniają jedno z trzech dodatkowych kryteriów:

Osoby te są pozbawione wolności.

Są zobowiązane przez prawo do korzystania z pomocy adwokata zgodnie z prawem regionalnym lub krajowym.

Są zobowiązane lub uprawnione do udziału w czynnościach dochodzeniowych lub dowodowych.

Dyrektywa obejmuje również osoby poszukiwane na podstawie europejskiego nakazu aresztowania, które mają prawo do dostępu do adwokata po aresztowaniu w państwie wykonującym nakaz, a także osoby, które początkowo nie były podejrzanymi lub oskarżonymi, ale stały się nimi podczas przesłuchania.

Aby ustalić, czy dana osoba dysponuje wystarczającymi środkami na opłacenie własnego adwokata w postępowaniu karnym, państwa członkowskie mogą zastosować test środków finansowych, test merytoryczny lub oba te testy. W każdym przypadku test merytoryczny uznaje się za spełniony w następujących okolicznościach: a) gdy podejrzany lub oskarżony zostaje postawiony przed właściwym sądem lub sędzią w celu podjęcia decyzji o zatrzymaniu na dowolnym etapie postępowania objętego zakresem niniejszej dyrektywy; oraz b) podczas zatrzymania.

Pomoc prawna musi zostać przyznana bez zbędnej zwłoki, a najpóźniej:

Przed przesłuchaniem przez właściwy organ.

Przed podjęciem jakichkolwiek czynności dochodzeniowych lub dowodowych.

Bardziej szczegółowy opis i wytyczne dotyczące wdrażania niniejszej dyrektywy można znaleźć w [sprawozdaniu Komisji dla Parlamentu Europejskiego i Rady](#), a także w specjalistycznych zestawach narzędzi dotyczących pomocy prawnej opracowanych w ramach projektów finansowanych przez UE oraz przez organizacje pozarządowe (na przykład [zestaw narzędzi dotyczących transpozycji](#) opracowany przez Fair Trials i Legal Experts Advisory Panel oraz [zestaw narzędzi dotyczących dyrektywy w sprawie pomocy prawnej](#)).

ROLA PROKURATORÓW W ZAPEWNIANIU PRAW PROCEDURALNYCH NA ETAPIE POSTĘPOWANIA PRZYGOTOWAWCZEGO

Niniejsza broszura jest przeznaczona dla prokuratorów, którzy współpracują z policją i pełnią rolę wiodącego organu w dochodzeniach karnych, oceniając i gromadząc dowody w celu ustalenia, czy należy wnieść oskarżenie, a jeśli tak, to jakie.

Podstawowe zasady, którymi kierują się prokuratorzy, obejmują działanie w interesie publicznym, niezależność, bezstronność i służbę prawu. Zgodnie z tymi zasadami prokuratorzy odgrywają kluczową rolę w ochronie podstawowych zasad sprawiedliwości oraz zapewnianiu, aby postępowania karne były prowadzone w sposób sprawiedliwy i zgodny z prawem.

W tym celu podczas przygotowywania sprawy i wszystkich kontaktów z podejrzanymi lub oskarżonymi należy bezwzględnie przestrzegać praw człowieka każdej osoby, zapewniając jej godne, uczciwe i pełne szacunku traktowanie. W tym kontekście domniemanie niewinności stanowi podstawową gwarancję proceduralną.

1.1. Prawo do informacji, dostępu do adwokata i pomocy prawnej

W odniesieniu do prawa do informacji prokuratura powinna zagwarantować, aby podejrzeni i oskarżeni w pełni rozumieli prawa przekazane im przez policję. Aby to osiągnąć, prawa te powinny być wyjaśnione w jasnym i przystępnym języku, z możliwością zadawania pytań przez podejrzanym i oskarżonym oraz uzyskiwania odpowiedzi w prostym, potocznym języku, w tym:

- ✓ Prawo dostępu do adwokata;
- ✓ Prawo do bezpłatnej pomocy prawnej oraz warunki uzyskania takiej pomocy w danej jurysdykcji;
- ✓ Prawo do informacji o zarzutach;
- ✓ Prawo do tłumaczenia ustnego i pisemnego;
- ✓ Prawo do milczenia.

Prokuratura powinna również zagwarantować, że osoba aresztowana lub zatrzymana otrzymała **pisemną informację o przysługujących jej prawach**, ponieważ odnosi się ona do następujących praw:

- ✓ Prawo dostępu do materiałów sprawy.
- ✓ Prawo do poinformowania władz konsularnych i jednej osoby bliskiej.
- ✓ Prawo do pilnej pomocy medycznej.
- ✓ Maksymalną liczbę godzin lub dni, przez które podejrzani lub oskarżeni mogą być pozbawieni wolności przed postawieniem ich przed organem sądowym.

Prawo dostępu do adwokata musi być zapewnione w momencie aresztowania lub zatrzymania, przed przesłuchaniem i przez cały czas trwania postępowania karnego. Należy zezwolić na obecność adwokata podczas przesłuchania i umożliwić mu skuteczny udział w nim. Aby zapewnić realizację tego prawa, należy ułatwić komunikację podejrzanych lub oskarżonych z adwokatami, w tym zapewnić odpowiednią ilość czasu, odpowiednią przestrzeń, niezbędne środki (takie jak dostęp do telefonu lub wideokonferencji, jeżeli jest to dozwolone na mocy prawa krajowego) oraz pełne poszanowanie poufności ich komunikacji.

Ponadto, jeżeli dana osoba nie ma środków finansowych na zatrudnienie adwokata, należy jej jasno wyjaśnić obowiązujące mechanizmy i warunki **uzyskania pomocy prawnej** zgodnie z odpowiednim prawem krajowym.

Prawo do milczenia musi być przestrzegane, gdy podejrzani lub oskarżeni decydują się nie odpowiadać na pytania, które mogą prowadzić do samooskarżenia. Gdy dana osoba wyrazi decyzję o zachowaniu milczenia, nie należy wywierać na nią presji, aby przemówiła, a milczenie nie może być interpretowane jako dowód winy.

Jako osoby zarządzające aktami sprawy prokuratorzy powinni zapewnić podejrzany, oskarżonym lub ich adwokatom terminowy **dostęp do materiałów sprawy** niezbędnych do przygotowania obrony.

Prokuratura pełni rolę kluczowego zabezpieczenia, niezbędnego filtra, umożliwiającego wykrycie wszelkich naruszeń praw proceduralnych na wczesnym etapie postępowania.

W tym kontekście powinna aktywnie **zapewniać skuteczne korzystanie ze wszystkich tych praw i weryfikować, czy podejrzani lub oskarżeni nie byli zachęceni do zrzeczenia się któregokolwiek z nich.**

W przypadku stwierdzenia naruszenia prokuratura musi bezzwłocznie podjąć **odpowiednie środki naprawcze** i, w stosownych przypadkach, wystąpić o unieważnienie czynności proceduralnych przeprowadzonych w wyniku lub w związku z naruszeniem.

Wczesna interwencja ma zasadnicze znaczenie dla zapewnienia sprawiedliwości proceduralnej, zachowania rzetelności dochodzenia i uniknięcia niepotrzebnych opóźnień w postępowaniu.

1.2. Dobre praktyki i zalecenia

W poniższej tabeli przedstawiono wybór dobrych praktyk i zaleceń zidentyfikowanych w wyniku badań źródłowych, wraz z kluczowymi kwestiami podkreślonymi podczas badań terenowych przeprowadzonych w ramach niniejszego projektu. Sugestie te mają na celu wsparcie prokuratorów w przestrzeganiu praw proceduralnych oraz zapewnieniu sprawiedliwości i skuteczności postępowania karnego.

Dobre praktyki i zalecenia dla prokuratorów

Należy unikać zadawania dalszych pytań lub wywierania presji, jeśli podejrzany lub oskarżony wyraził decyzję o zachowaniu milczenia.

Należy zapewnić, aby podejrzani lub oskarżeni oraz ich adwokaci otrzymali akta sprawy w terminie umożliwiającym przygotowanie skutecznej obrony.

Należy zagwarantować, aby podejrzani lub oskarżeni, którzy nie posługują się wspólnym językiem, nawet jeśli znają w pewnym stopniu język angielski, mieli zapewnioną pomoc tłumacza w języku, który w pełni rozumieją, bez wywierania na nich presji, aby zgodzili się na wersję angielską.

Należy zapewnić obecność adwokata podczas pierwszego przesłuchania podejrzanych lub oskarżonych, którzy są szczególnie narażeni (np. mają problemy psychiczne lub fizyczne, są niepełnosprawni lub nie potrafią czytać i pisać).

Potwierdzenie dostępu do wsparcia psychologicznego i fizycznego dla osób w trudnej sytuacji, aby zapewnić im dobre samopoczucie.

Zapewnić obecność psychologa podczas przesłuchań dzieci podejrzanych lub oskarżonych o popełnienie przestępstwa.

W sprawach dotyczących dzieci należy postępować z wyczuciem, zapewniając, aby postępowanie było prowadzone w sposób uwzględniający ich szczególne potrzeby.

Sprawdzać, czy wszystkie dowody zostały zebrane w pełnej zgodności z podstawowymi prawami człowieka i prawami proceduralnymi.

Uczestniczyć w regularnych szkoleniach lub promować je w celu utrzymania aktualnej wiedzy, dzielenia się dobrymi praktykami i zapewnienia przestrzegania praw proceduralnych.

Aktywnie identyfikować naruszenia praw proceduralnych i podejmować odpowiednie środki zaradcze na wczesnych etapach postępowania.

Nie wykorzystywać żadnych informacji przekazanych przez podejrzanego lub oskarżonego przed poinformowaniem go o przysługujących mu prawach proceduralnych.

Projekt FULL-PROOF

FULL-PROOF to projekt współfinansowany przez Unię Europejską, którego celem jest usprawnienie procedur wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych poprzez kompleksowe zajęcie się naruszeniami praw proceduralnych występującymi na początkowych etapach postępowania sądowego, a konkretnie tych określonych w dyrektywie 2012/13/UE, dyrektywie 2013/48/UE i dyrektywie 2016/1919/UE.

Jeśli chcesz dowiedzieć się więcej o tym projekcie, odwiedź naszą stronę internetową pod adresem

www.full-proof.eu

Konsorcjum

Portugalia

IPS_Innovative Prison Systems

Bułgaria

Bułgarska Organizacja Komitetu Helsińskiego

Włochy

Uniwersytet Boloński

Słowacja

Akademia Policji w Bratysławie

Polska

Polska Platforma Bezpieczeństwa Wewnętrznego

Słowenia

Instytut Pokoju

Rumunia

Akademia Policyjna „Alexandru Ioan Cuza”

FULL-PROOF.EU

Współfinansowane przez Unię Europejską.

Wyrażone poglądy i opinie są jednak wyłącznie poglądami autora(-ów) i niekoniecznie odzwierciedlają stanowisko Unii Europejskiej ani Komisji Europejskiej. Unia Europejska ani Komisja Europejska nie ponoszą za nie odpowiedzialności.

Dofinansowane przez
Unię Europejską

INNOVATIVE
PRISON SYSTEMS

PPHS

ALMA MATER STUDIORUM
UNIVERSITÄT IN BOLOGNA

